

Maciej Karwowski, Jacek Gralewski

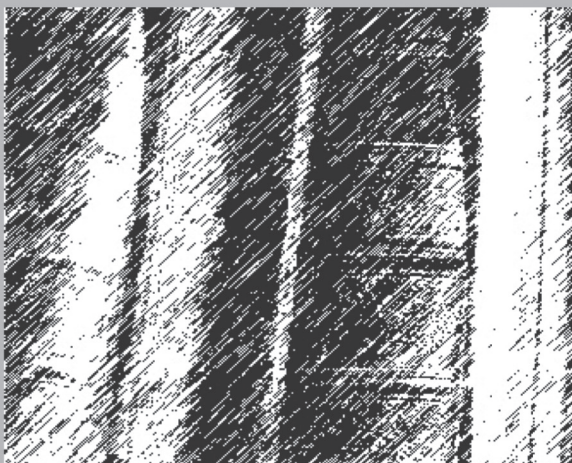
Zmotywowana kreatywność: synergia motywacyjna postawy twórczej młodzieży

Chowanna 1, 45-58

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MACIEJ KARWOWSKI, JACEK GRALEWSKI

Zmotywowana kreatywność: synergia motywacyjna postawy twórczej młodzieży

Motivated creativity: motivational synergy of youths creative attitude

Abstract: In the article the hypothesis of motivational synergy in creative attitude has been formulated and confirmed. This hypothesis assumes that for development of characteristics important for creativity both intrinsic and extrinsic motivational orientations are important. In the study realized on large sample of high school students ($N = 589$), creative and imitative attitudes were measured using KANH questionnaire and motivational orientations using Polish adaptation of WPI done by Karwowski (2009a). It was found that extrinsic motivation is a significant positive predictor of conformity and algorithmic behavior, in case of nonconformity and heuristic behavior relationships were opposite — intrinsic motivation were positively related and extrinsic motivation related negatively. However significant interactive effect was found, confirming motivational synergy hypothesis. In case of people with high level of intrinsic motivation increasing of extrinsic motivation influenced students' creativity positively. Educational implications of the results are discussed.

Key words: creative attitude, motivational synergy, creativity.

Uwagi wstępne

Pedagogika twórczości swoim podstawowym zadaniem czyni poznawcze i prakseologiczne studia nad rozwojem kreatywności młodych ludzi i pomoc w realizowaniu ich potencjału twórczego. Naiwnością jednak byłoby sądzić, że każda osoba charakteryzująca się postawą czy też zdolnościami twórczymi w przyszłości stanie się wybitnym twórcą. Tak z oczywistych powodów nie jest i być nie może, wybitność jest bowiem z definicji czymś wyjątkowym, rzadkim i dzięki temu właśnie tak atrakcyjnym. Badania pokazujące przełożenie zdolności twórczych w dzieciństwie i wieku młodzieńczym na rzeczywiste osiągnięcia twórcze dowodzą, że korelacja pomiędzy potencjałem a jego realizacją waha się od $r = 0,3$ (Kim, 2008) do $r = 0,6$ (Plucker, 1999). Doskonale podłużne studium Gregory'ego Feista i Franka Barrona (2003) pokazuje, że czynniki osobowościowe są warunkiem koniecznym, choć niewystarczającym osiągnięć twórczych, a więc nawet najbardziej spektakularne zdolności twórcze nie wystarczą do samorealizacji w faktycznej twórczości, jeśli jednostka pozbawiona jest koniecznych do tego cech osobowości.

Zwrócenie uwagi na konfluencyjny charakter relacji między różnymi aspektami ludzkiego funkcjonowania jest podstawową charakterystyką niemal wszystkich współczesnych modeli, koncepcji i teorii twórczości, których wspólny rys stanowi ich interakcyjny charakter. W innym miejscu (Karwowski, 2009a) wykazano, że interakcyjność ta często jest bardziej postulatem niż rzeczywistością. Niezależnie jednak od tego zarzutu trzeba skonstatować, że niemal wszyscy współcześni teoretycy twórczości rozumieją konieczność uwzględnienia współwystępowania wielu różnych obszarów ludzkiej psychiki: sfery poznawczej i charakterologicznej (Poppek, 2001), aksjologicznej (Strzałecki, 2003) czy motywacyjnej (Amabile, 1983, 1996).

Aktywność twórcza jest działalnością niełatwą, często przynoszącą znoj, trud i załamania. I choć analizy funkcjonowania osób twórczych pokazują wysoki poziom ich psychicznego dobrostanu (Richards, ed., 2002), to trzeba jasno podkreślić, że rzeczywista twórczość wymaga ogromnej wytrwałości i odporności oraz szczególnej konstrukcji motywacyjnej. W innych miejscach (Karwowski, 2006, 2009b, 2009c) zaprezentowano dyskusję na temat związków między orientacjami motywacyjnymi a twórczością, wykazując również w studiach empirycznych, że osoby kreatywne są motywowane w sposób samoistny, natomiast ze wzrostem motywacji celowej spadają zdolności twórcze i rośnie poziom adaptacyjności w funkcjonowaniu.

Trzeba jednak również zwrócić uwagę na możliwe bardziej systemowe i złożone zależności, jakie mogą występować między niektórymi aspektami kreatywności a orientacjami motywacyjnymi. Otóż, idąc tropem wskazanym przez Teresę Amabile i innych (Amabile et al., 1994), warto wziąć pod uwagę możliwość motywacyjnej synergii, jakiej dostarcza jednoczesne współwystępowanie u jednostki motywacji samoistnej i celowej. Zdaniem twórców kwestionariusza WPI do pomiaru orientacji motywacyjnych, taka sytuacja jest możliwa i może dawać interesujące rezultaty.

Celem tego artykułu jest próba empirycznej eksploracji hipotezy synergii motywacyjnej w odniesieniu do postawy twórczej rozumianej zgodnie z modelem sformułowanym przez Stanisława Popka (2000). W dalszej części tekstu stawiamy hipotezę, że wymiarom składowych postawy twórczej: zachowaniom heurystycznym i nonkonformizmowi, sprzyjać będzie współwystępowanie obu orientacji motywacyjnych, tj. motywacji samoistnej i celowej, czyli motywacyjna synergia.

Stanisława Popka interakcyjny model twórczości

Teresa Amabile (1983, 1996), autorka komponentowego modelu twórczości (*componential model of creativity*), twierdzi, że potencjał twórczy jednostki wynika ze skrzyżowania się trzech głównych czynników: zdolności kierunkowych (*domain skills*), zdolności twórczych (*creativity relevant skills*) oraz motywacji autonomicznej (*intrinsic task motivation*). Przez zdolności kierunkowe autorka rozumie wiedzę dotyczącą danej dziedziny twórczości, umiejętności niezbędne do aktywności w danej dziedzinie oraz specjalny talent. W obrębie zdolności twórczych Amabile wymienia: zdolność do długotrwałej pracy (koncentracji), poświęcenie, wytrwałość, zdolność do podejmowania ryzyka i potrzebę nowości. Przez motywację autonomiczną rozumie przede wszystkim zdolność do podejmowania wyzwań (zadań) dla samej satysfakcji płynącej z ich realizacji. Amabile (1983, 1996) zakłada, że osiągnięcia twórcze zależą od interakcji wszystkich trzech komponentów.

Polski badacz twórczości Stanisław Popek jest autorem zbliżonej koncepcji (Popek, 1996), cechującej się jednak większą pojemnością. Popek skonstruował interakcyjny model rozwoju zdolności (Popek, 1987, 1996, 2000, 2001, 2004), nazywany również interakcyjnym modelem twórczości (por. Karwowski, 2009a). Popek, konstruując ten model, przyjął założenie, że różne rodzaje aktywności wymagają udziału

tu innych uzdolnień. Jego zdaniem iloraz inteligencji jest dobrym predyktorem osiągnięć jedynie w sytuacjach wymagających uzdolnień reprodukcyjnych, natomiast w sytuacjach innowacyjnych nie zawsze się sprawdza. Ponadto związek ilorazu inteligencji z osiągnięciami jest silniejszy w przypadku dziedzin bazujących na zadaniach algorytmicznych i słabnie lub jest nieistotny w przypadku dyscyplin bazujących na zadaniach heurystycznych (Popek, 1996, s. 20). Skonstruowany przez Popka model zdolności składa się z trzech grup cech. Czynniki pierwszego rzędu stanowią: zdolności intelektualne, uzdolnienia specjalne oraz uzdolnienia twórcze jednostki; odpowiedzialne są one za potencjalny wymiar funkcjonowania jednostki. Aby doszło do realizacji możliwości potencjalnych jednostki, niezbędna jest jednak interakcja z czynnikami drugiego rzędu: motywacją i emocjami. Warunkują one aktywność jednostki, która może prowadzić albo do rozwoju, albo do regresu zdolności potencjalnych. Proces rozwoju lub regresu zdolności potencjalnych odbywa się — według Popka — w określonych warunkach środowiskowych. Warunki środowiskowe, określane tu jako czynniki trzeciego rzędu, to inaczej wpływ środowisk: rodzinnego, szkolnego oraz grup rówieśniczych.

W myśl stworzonego przez Popka (2004) interakcyjnego modelu zdolności osiągnięcia jednostki, w tym również osiągnięcia twórcze, są uzależnione od czynników intelektualnych, osobowościowych oraz społecznych. Oznacza to konieczność przyjęcia w badaniach nad kreatywnością jednostki perspektywy szerszej niż ta, którą wyznacza koncepcja zdolności twórczych. Popek (2001), podkreślając nadrzędność cech osobowościowych nad zdolnościami twórczymi jednostki, postuluje przyjęcie postawy twórczej jako wyrazu osobowości jednostki.

Postawa twórcza w koncepcji Stanisława Popka

Według Stanisława Popka (2001, s. 44), „osobowość ludzi twórczych wyraża się poprzez postawę twórczą”, natomiast „postawa twórcza to ukształtowana (genetycznie i poprzez indywidualne doświadczenie) właściwość poznawcza i charakterologiczna, wykazująca tendencję, nastawienie lub gotowość do przekształcania świata rzeczy, zjawisk, a także własnej osobowości” (Popek, 1987, s. 22). Zdaniem autora postawa twórcza wyraża się poprzez aktywny stosunek jednostki do siebie samej oraz do otaczającego świata. Jednostka charakteryzująca się postawą twórczą ma potrzebę poznawania, przeżywania oraz świadomego zmieniania za-

stanej rzeczywistości oraz własnego „ja”. W tym ujęciu pojęcie postawy twórczej jest szersze od pojęcia uzdolnienia twórczego.

Przeciwieństwem postawy twórczej jest postawa odtwórcza. Na postawę twórczą oraz odtwórczą składają się dwie sfery: poznawcza oraz charakterologiczna. Sferę poznawczą stanowią dyspozycje intelektualne jednostki, natomiast sferę charakterologiczną — zespół cech charakterologicznych, zapewniających aktywne realizowanie się potencjalnych możliwości poznawczych jednostki.

Postawę twórczą konstytuują dwa komponenty: komponent poznawczy w postaci zachowań heurystycznych oraz komponent charakterologiczny w postaci nonkonformizmu (Popek, 2000). Na postawę odtwórczą składają się zachowania algorytmiczne oraz konformizm. Zdaniem Stanisława Popka (2000), zachowanie heurystyczne charakteryzuje: samodzielność obserwacji, pamięć logiczna, uczenie się rekonstruktywne i samodzielne, elastyczność intelektualna (giętkość), aktywność poznawcza, refleksyjność, wyobraźnia wytwórcza, twórczość konstrukcyjna, a także potencjalne zdolności do twórczości artystycznej (Popek, 2000, s. 24). W tym ujęciu zachowanie heurystyczne należy traktować szerzej niż zdolności twórcze.

Przeciwieństwem zachowań heurystycznych są zachowania algorytmiczne, które cechuje: spostrzegawczość kierowana, pamięć mechaniczna, wyobraźnia odtwórcza, myślenie konwergencyjne, uczenie się reproduktywne, sztywność intelektualna, bierność poznawcza, niski poziom refleksyjności, skłonność do wdrukowywania się, niska sprawność w przetwarzaniu i konstruowaniu, brak pomysłowości technicznej i artystycznej (Popek, 2000, s. 24).

Nonkonformizm określają następujące cechy: niezależność, aktywność, witalizm, elastyczność adaptacyjna, oryginalność, konsekwencja, odwaga, dominatywność, samodzielność, samoorganizacja, spontaniczność, ekspresywność, otwartość, odporność, wytrwałość, odpowiedzialność, samokrytycyzm, tolerancyjność, wysokie poczucie wartości „ja” (Popek, 2000, s. 24).

Przeciwieństwem nonkonformizmu jest konformizm. Konformizm wyraża się poprzez następujące cechy: zależność, pasywność, sztywność adaptacyjną, stereotypowość, uległość, słabość, lękliwość, podległość, podporządkowanie się, niesamodzielność, niezorganizowanie, nadmierną zahamowalność, defensywność, niską odporność i wytrwałość, nieodpowiedzialność, brak krytycyzmu, nietolerancję, niskie poczucie wartości „ja” (Popek, 2000, s. 24).

Hipoteza synergii motywacyjnej

Zakładamy, że zarówno w przypadku faktycznej twórczości, jak i w przypadku jej wczesnych personologicznych przejawów (zachowań heurystycznych, nonkonformizmu) wymagane jest połączenie motywacji samoistnej i celowej, przy czym do tej pierwszej przypisuje się większą wagę. Oczekujemy, że po rozwinięciu motywacji samoistnej, a więc po etapie wciągania w zadanie ze względu na jego atrakcyjność, włączenie motywatorów celowych sprzyjać będzie efektywności działań twórczych. Twórczość jest bowiem również działalnością celową, nie tylko ani nie przede wszystkim zabawą, ale także ciężką pracą.

Badania własne

Cel

Celem badania było sprawdzenie (weryfikacja lub falsyfikacja) hipotezy synergii motywacyjnej postawy twórczej.

Pytania badawcze

Badanie miało pozwolić na udzielenie odpowiedzi na trzy podstawowe pytania badawcze:

1. Czy motywacja samoistna i celowa łącznie będą pozwalały na przewidzenie poziomu nonkonformizmu młodzieży i czy relacje między nimi będą miały charakter interakcyjny?

2. Czy motywacja samoistna i celowa łącznie będą pozwalały na przewidzenie poziomu zachowań algorytmicznych młodzieży i czy relacje między nimi będą miały charakter interakcyjny?

3. Jak wyglądają relacje między poznawczymi i osobowościowymi składnikami postawy twórczej i odtwórczej a orientacjami motywacyjnymi (motywacja samoistna, motywacja celowa).

Hipotezy

H1. Zjawisko synergii motywacyjnej obserwowane będzie w przypadku charakterologicznego wymiaru postawy twórczej, tj. nonkonformizmu. Jego poziom będzie rósł wraz ze wzrostem motywacji samoistnej i zmniejszał się wraz ze wzrostem motywacji celowej. Oczekiwany jest jednak istotny efekt moderacyjny, polegający na tym, że motywacja celowa będzie sprzyjać działaniom nonkonformistycznym osób o wysokim poziomie motywacji samoistnej.

H2. Identycznego efektu oczekiwano w przypadku poznawczego wymiaru postawy twórczej, czyli zachowań heurystycznych.

H3. W przypadku zachowań algorytmicznych i konformizmu zakładano, że wpływać na nie będzie zarówno motywacja celowa (pozytywnie), jak i samoistna (negatywnie), brak będzie natomiast łącznego oddziaływania obu orientacji.

Metoda

W badaniu wykorzystano dwa inwentarze. Do pomiaru wymiarów postaw twórczych użyto Kwestionariusza Twórczego Zachowania KANH Stanisława Popka (2000), do pomiaru orientacji motywacyjnych — Inwentarza Preferencji Pracowniczych (Work Preference Inventory — WPI), stworzonego przez Teresę Amabile i współpracowników (Amabile et al., 1994), tu w polskiej adaptacji Macieja Karwowskiego (2009b).

Próba

Badaniami objęto losową próbę klas licealnych z liceów ogólnokształcących delegatury warszawskiej. Operatem losowania była pełna lista szkół, pozyskana w Centrum Informatycznym Edukacji Ministerstwa Edukacji Narodowej.

W pierwszym etapie losowane były jednostki administracyjne (powiaty lub dzielnice Warszawy). Wylosowano następujące powiaty: legionowski, wołomiński i warszawski-zachodni, oraz dzielnice Warszawy: Żoliborz, Bemowo, Bielany, Wola, Śródmieście, Praga Południe i Targówek. Następnie — w obrębie wylosowanych jednostek administracyjnych — losowane były placówki edukacyjne. Losowanie zostało przeprowadzone w taki sposób, aby uzyskana próba odzwierciedlała rozkład takich parametrów badanej zbiorowości, jak wielkość szkoły (do 200 uczniów i powyżej 200 uczniów), lokalizacja (Warszawa, poza Warszawą) oraz rodzaj

organu prowadzącego (publiczna, niepubliczna). Każdej z wylosowanych placówek w próbie głównej przyporządkowane zostały szkoły rezerwowe o analogicznych parametrach. W przypadku braku możliwości realizacji badania w placówkach wylosowanych w próbie głównej (odmowa lub brak możliwości ustalenia terminu) badanie było przeprowadzone w odpowiednich szkołach z próby rezerwowej.

W każdej z dobranych szkół badana była jedna losowo wybrana klasa. W badaniu uczestniczyli wszyscy uczniowie wylosowanej klasy. Uczestnictwo w badaniu było dobrowolne.

Łącznie w badaniu wzięło udział 589 uczniów.

Opis wyników

Podstawowe statystyki opisowe (średnie i odchylenia standardowe) oraz rzetelności użytych skal zawarto w tabeli 1.

Tabela 1

Statystyki opisowe zmiennych wykorzystanych w badaniu

Zmienne	<i>M</i>	<i>SD</i>	α Cronbacha
Konformizm	11,52	4,25	0,65
Nonkonformizm	18,52	4,22	0,65
Zachowania algorytmiczne	14,33	3,93	0,60
Zachowania heurystyczne	17,12	4,19	0,65
Motywacja samoistna	38,54	9,08	0,69
Motywacja celowa	37,58	8,70	0,87
Motywacja zewnętrzna	16,52	4,94	0,80
Motywacja wewnętrzna	18,32	4,62	0,48
Wyzwanie	7,18	2,59	0,69
Stawianie celów	9,02	2,38	0,70
Przyjemność i uniesienie	13,05	3,27	0,83
Klarowność celów	12,05	3,09	0,78

Objaśnienia: *M* — średnia arytmetyczna, *SD* — odchylenie standardowe

Wszystkie średnie zaprezentowane w tabeli 1 mieszczą się wśród wyników przeciętnych raportowanych według norm do kwestionariusza KANH (Poppek, 2000) i WPI (Karwowski, 2009b). Również rozkłady zmiennych są zadowalające, co czyni je przydatnymi nawet do zaawansowanych procedur. Warto jednak odnotować fakt niskiej rzetelności skal w kilku przypadkach. Skala zachowań algorytmicznych KANH jest przeciętnie rzetelna ($\alpha = 0,60$; zob. również Karwowski, 2009d), natomiast

wśród skal WPI niezadowolającą rzetelnością cechuje się skala motywacji wewnętrznej ($\alpha = 0,48$).

Korelacje pomiędzy wymiarami postaw twórczych i odtwórczych a głównymi i szczegółowymi wymiarami orientacji motywacyjnych przedstawione zostały w tabeli 2.

Tabela 2

Korelacje pomiędzy wymiarami postaw twórczych i odtwórczych a pierwszo- i drugorzędowymi składowymi orientacji motywacyjnych

Wymiary motywacji	Konformizm	Nonkonformizm	Zachowania algorytmiczne	Zachowania heurystyczne
Motywacja samoistna	-0,001	0,41***	0,06	0,31***
Motywacja celowa	0,31***	0,16***	0,30***	0,10**
Motywacja zewnętrzna	0,41***	0,01	0,30***	-0,01
Motywacja wewnętrzna	0,02	0,36***	0,06	0,25***
Wyzwanie	-0,08*	0,40***	0,001	0,33***
Stawianie celów	0,06	0,33***	0,18***	0,21***
Przyjemność i uniesienie	0,02	0,31***	0,09*	0,23***
Klarowność celów	0,15**	0,17***	0,22***	0,12***

* $p < 0,05$;

** $p < 0,01$;

*** $p < 0,001$.

Przedstawione dane jedynie częściowo potwierdzają hipotezę 3 (H3). Odtwórczym charakterystykom jednostek (konformizmowi i zachowaniom algorytmicznym) sprzyja motywacja celowa, brakuje zaś związku z motywacją samoistną. W przypadku charakterystyk postawy twórczej, nonkonformizmu i zachowań heurystycznych widoczne są pozytywne związki pomiędzy tymi wymiarami a obiema orientacjami motywacyjnymi, przy czym motywacja samoistna w obu przypadkach jest związana istotnie silniej niż motywacja celowa (wartości testu z dla różnic między współczynnikami korelacji: 4,66 w przypadku nonkonformizmu i 3,74 w przypadku zachowań heurystycznych, w obu przypadkach istotne na poziomie $p = 0,0001$ lub wyższym).

Konformizm okazał się związany dodatnio z motywacją zewnętrzną, klarownością celów, a ujemnie — z poszukiwaniem zadań o wysokim poziomie trudności i nowości (wymiar „wyzwanie”). Nonkonformizm z kolei cechował się istotnymi związkami ze wszystkimi skalami drugiego rzędu poza motywacją zewnętrzną; podobnie wyglądała sytuacja w przypadku zachowań heurystycznych. Zachowania algorytmiczne powiązane były dodatnio z motywacją zewnętrzną oraz stawianiem i klarownością celów.

Fakt występowania pozytywnych związków między nonkonformizmem i zachowaniami heurystycznymi a obiema orientacjami motywacyjnymi, a więc motywacją samoistną i celową, wymaga pogłębionej analizy, pojawia się tu bowiem dość poważne ryzyko osiągnięcia wyniku będącego artefaktem. Okazało się bowiem, że motywacja samoistna i celowa w badanej populacji były nadspodziewanie silnie ze sobą związane ($r = 0,65$, $p = 0,0001$); to korelacja znacznie silniejsza niż uzyskiwane w poprzednich badaniach (Karwowski, 2009b, 2009c), jednak nie nieprawdopodobna. Na przykład confirmacyjna analiza czynnikowa kwestionariusza WPI z pracy Karwowskiego (2009b) pokazuje jeszcze silniejsze związki między latentnymi czynnikami motywacji samoistnej i celowej ($r = 0,77$). Jednak fakt znacznej wspólnej wariancji motywacji samoistnej i celowej w naszym badaniu (42%) na poziomie prostych analiz korelacyjnych grozi uzyskaniem artefaktów. Dlatego też konieczne jest sięgnięcie do modeli wielozmiennowych pokroju analizy regresji, choć również w tym przypadku istnieje ryzyko osłabienia modelu wynikające z silnych związków występujących pomiędzy predyktorami. Rezultaty hierarchicznych analiz regresji zawarto w tabeli 3.

Tabela 3

**Składowe postaw twórczych i odtwórczych przewidywane
na podstawie orientacji motywacyjnych
Rezultaty czterech hierarchicznych analiz regresji**

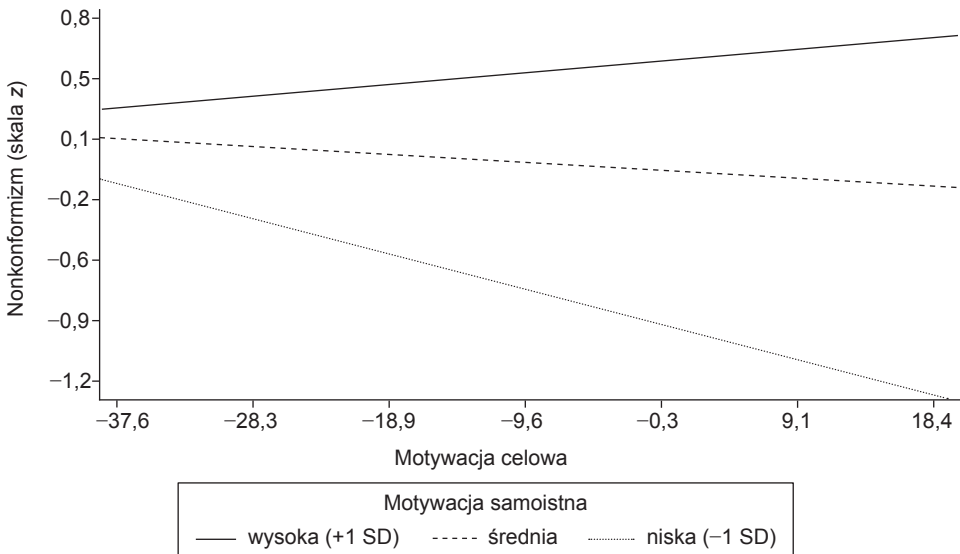
Wartości Beta i właściwości modeli	Blok 1		Blok 2
	motywacja samoistna	motywacja celowa	motywacja samoistna × celowa
Konformizm			
β	-0,35***	0,54***	-0,21
Model	$F(2,588) = 58,45***; R^2 = 0,166$		$F(2,588) = 40,12***; R^2 = 0,171$
Nonkonformizm			
β	0,53***	-0,19***	0,69***
Model	$F(2,588) = 67,52***; R^2 = 0,187$		$F(2,588) = 60,46***; R^2 = 0,237$
Zachowania algorytmiczne			
β	-0,23***	0,45***	-0,05
Model	$F(2,588) = 39,35***; R^2 = 0,118$		$F(2,588) = 26,25***; R^2 = 0,119$
Zachowania heurystyczne			
β	0,42***	-0,18***	0,75***
Model	$F(2,588) = 37,00***; R^2 = 0,112$		$F(2,588) = 39,97***; R^2 = 0,170$

*** $p < 0,0001$

β — wartość standaryzowanego współczynnika Beta; F — wartość testu F analizy wariancji; R^2 — procent wyjaśnionej wariancji.

Jak widać, sformułowane obawy były uzasadnione. Kontrola związków pomiędzy dwiema orientacjami motywacyjnymi pokazuje, że w przypadku wszystkich wymiarów postaw twórczych i odtwórczych motywacja samoistna i celowa są istotnymi statystycznie predyktorami. W przypadku składowych postaw twórczych — nonkonformizmu i zachowań heurystycznych — motywacja samoistna wchodzi do modelu ze znakiem dodatnim, motywacja celowa zaś ze znakiem ujemnym. A więc rezultaty wcześniejszych analiz korelacyjnych wynikały ze wspólnej zmienności obu orientacji motywacyjnych.

W hierarchicznych modelach regresyjnych w pierwszym kroku wprowadzano obie orientacje: motywację samoistną i celową, w kolejnym zaś ich interakcyjny efekt. Zgodnie z przewidywaniami, istotne efekty interakcyjne obserwowane są w przypadku nonkonformizmu i zachowań algorytmicznych. Dodatni znak przy obu wagach β sugeruje wzrost i nonkonformizmu, i zachowań heurystycznych przy jednoczesnym wzroście zarówno motywacji celowej, jak i samoistnej. Warto jednak przeanalizować graficzne prezentacje interakcji. Zaprezentowano je na rys. 1 i 2.

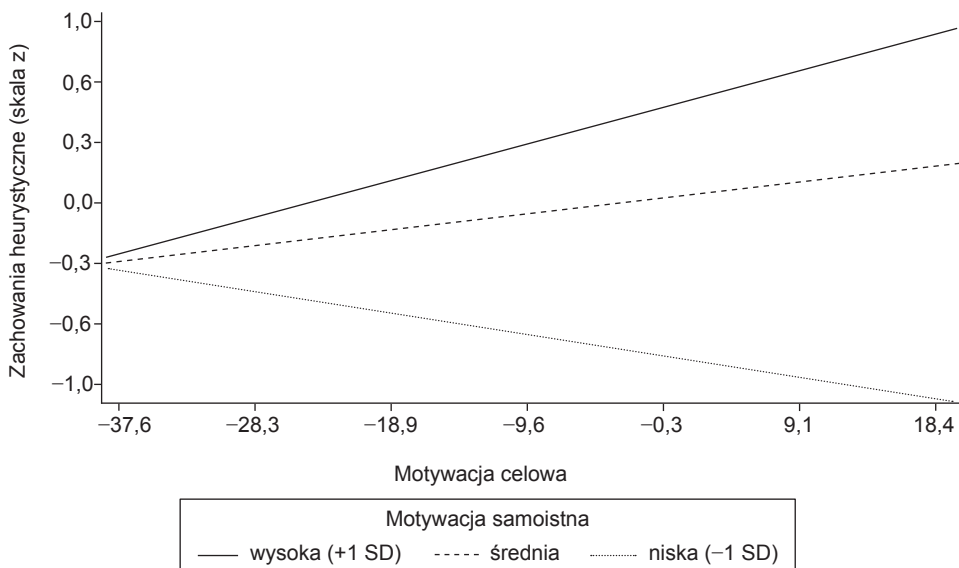

Rys. 1. Nonkonformizm przewidywany na podstawie interakcji między motywacją samoistną i celową

Hipoteza 1 potwierdza się. Jak nietrudno zauważyć, zgodnie z oczekiwaniami u osób o wysokim poziomie motywacji samoistnej wraz ze wzrostem motywacji celowej rośnie również poziom nonkonformizmu. W przypadku osób o niskim poziomie motywacji samoistnej wzrost moty-

wacji celowej przekłada się na spadek nonkonformizmu. Daje się więc zaobserwować efekt synergetyczny, przy połączeniu motywacji samoistnej i celowej poziom nonkonformizmu jest najwyższy. Mimo że ogólnie motywacja celowa jest czynnikiem konformizującym, to wyjątek stanowią osoby o wysokim poziomie motywacji samoistnej.

Analogiczną analizę dla zachowań heurystycznych przedstawiono na rys. 2.

Rys. 2. Zachowania heurystyczne przewidywane na podstawie interakcji między motywacją samoistną i celową

Ogólny profil zależności jest bardzo zbliżony do tych obserwowanych na rys. 1 i 2 oraz potwierdza hipotezę 2. Mamy do czynienia z synergetycznym efektem obu orientacji motywacyjnych: im silniejsza motywacja celowa przy wysokiej motywacji samoistnej, tym wyższy poziom zachowań heurystycznych, będących motorem działań twórczych. Warunkiem koniecznym jest tu jednak wysoki poziom motywacji samoistnej.

Dyskusja

Sformułowane hipotezy potwierdziły się, co pozwoliło na wzbogacenie wiedzy na temat orientacji motywacyjnych, a szczególnie — uwarunko-

wań postaw twórczych i odtwórczych. Zgodnie z oczekiwaniami, w przypadku nonkonformizmu i zachowań heurystycznych obserwowano generalnie negatywny wpływ motywacji celowej; wraz z jej wzrostem rosły odtwórcze charakterystyki jednostek (konformizm i zachowania algorytmiczne), zmniejszało się zaś nasilenie działań konstruktywnie krytycznych (nonkonformizm) i niesztampowych (zachowania heurystyczne). Zależność ta nie występowała jednak u osób o wysokim poziomie motywacji samoistnej: im motywacja celowa nie tylko nie przeszkadzała, ale wręcz pozytywnie wpływała na utrwalanie się kreatywnych charakterystyk osobowościowych i poznawczych.

Konsekwencje tego stanu rzeczy są doniosłe, wskazują bowiem, że fetyszyzowanie motywacji samoistnej, z jakim czasem mamy do czynienia w literaturze przedmiotu, jest nieuzasadnione. Motywacja samoistna, będąca koniecznym składnikiem działań twórczych, w rzeczywistości nie jest bowiem składnikiem wystarczającym. Aby osiągać swoje cele — również twórcze — trzeba te cele sobie uświadomić, potrafić skonkretyzować, zaplanować kolejne kroki ich osiągnięcia. „Gorąca głowa” motywacji samoistnej świetnie pasuje do rewolucyjności innowacyjnego stylu twórczego działania (zob. Karwowski, 2009c, 2009d), ale czy faktycznie sprzyja przekuciu idei w realne/konkretne dzieło? Można mieć wątpliwości. Prawdziwa twórczość, poza koniecznym motywacyjnym napędem autonomicznym, potrzebuje celowości, czy to zawartej w motywach hubrystycznych (Kozielecki, 2001), czy w innych.

Zaprezentowane badania niosą wszystkim pedagogom twórczości wprost wyrażoną rekomendację dążenia do synergii w dydaktyce twórczości: należy zadbać o to, aby motywacja celowa towarzyszyła zabawowej motywacji samoistnej podczas treningów twórczości czy sesji rozwiązywania problemów. Tylko wówczas bowiem rzeczywiście maksymalizujemy szanse na realizację potencjału.

Bibliografia

- Amabile T.M., 1983: *The social psychology of creativity*. New York.
- Amabile T.M., 1996: *Creativity in Context*. Boulder, Co.
- Amabile T.M. et al., 1994: *The Work Preference Inventory: Assessing intrinsic and extrinsic motivational orientations*. „Journal of Personality and Social Psychology”, no. 66, s. 950—967.
- Feist G.J., Barron F.X., 2003: *Predicting creativity from early to late adulthood: Intellect, potential, and personality*. „Journal of Research in Personality”, no. 37, s. 62—88.

- Karwowski M., 2006: *Motywowanie uczniów do działań twórczych — między romantyzmem a behawioryzmem*. „Ruch Pedagogiczny”, nr 3—4, s. 13—27.
- Karwowski M., 2009a: *Klimat dla kreatywności. Koncepcje, metody, badania*. Warszawa.
- Karwowski M., 2009b: *Uczniowska motywacja — część 1 — metoda pomiaru*. Niepublikowany maszynopis. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej. Zakład Psychopedagogiki Kreatywności.
- Karwowski M., 2009c: *Uczniowska motywacja — część 2 — wybrane uwarunkowania i konsekwencje*. Niepublikowany maszynopis. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej. Zakład Psychopedagogiki Kreatywności.
- Karwowski M., 2009d: *Zgłębianie kreatywności. Studia nad pomiarem poziomu i stylu twórczości*. Warszawa.
- Kim K.H., 2008: *Meta-analyses of the relationship of creative achievement to both IQ and divergent thinking test scores*. „Journal of Creative Behavior”, no. 42, s. 106—130.
- Kozielecki J., 2001: *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*. Warszawa.
- Plucker J.A., 1999: *Is the proof in the pudding? Reanalyses of Torrance's (1958 to present) longitudinal data*. „Creativity Research Journal”, no. 12, s. 103—114.
- Popek S., 1987: *Teoretyczne podstawy badań nad zdolnościami i uzdolnieniami*. W: *Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży*. Red. S. Popek. Lublin.
- Popek S., 1996: *Zdolności i uzdolnienia — ujęcie systemowe*. W: *Zdolności i uzdolnienia jako osobowościowe właściwości człowieka*. Red. S. Popek. Lublin.
- Popek S., 2000: *Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH*. Lublin.
- Popek S., 2001: *Człowiek jako jednostka twórcza*. Lublin.
- Popek S., 2004: *Zdolności i uzdolnienia w świetle współczesnych teorii psychologicznych*. W: *Uczeń o zróżnicowanych zdolnościach i uzdolnieniach we współczesnej szkole*. Red. S. Popek. Zamość.
- Richards R., ed., 2002: *Everyday creativity and New Views of Human Nature. Psychological, Social and Spritual Perspectives*. Washington, DC.
- Strzałecki A., 2003: *Psychologia twórczości. Między tradycją a ponowoczesnością*. Warszawa.